

Van het bestuur

Jubileumcadeau

Ter gelegenheid van het veertigjarig bestaan biedt het bestuur van Drukwerk in de Marge u graag een cadeautje aan, in de vorm van een speciaal lustrumschort.

Wij realiseren ons natuurlijk dat maar ongeveer de helft van onze contribuanten zich actief met drukken bezighoudt. De andere helft zal echter vast ook een nuttige bestemming voor het drukkersschort weten te verzinnen. En misschien is het een stimulans om zelf actief te worden: op onze website worden voortdurend persen en andere drukkerstoebehoren aangeboden. Het is nooit te laat om alsnog met drukken te beginnen! Maar het schort zal zeker ook niet misstaan in de keuken, de tuin of de garage.

Wij wensen iedereen in elk geval veel gebruiksplezier en hopen dat het schort met trots zal worden gedragen.

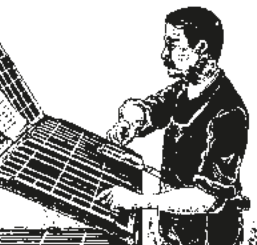
Margemarkt in Alkmaar

Het Grafisch Atelier Alkmaar bestaat dit jaar – net als Drukwerk in de Marge – veertig jaar. Ter gelegenheid van dit jubileum wordt van 10 juli tot en met 30 augustus 2015 een ambitieuze manifestatie georganiseerd in Alkmaar, onder de titel *GAA druk maken 2015*. De locatie is de Grote Sint Laurentius Kerk – in de volksmond bekend als De Grote Kerk.

GAA druk maken biedt een rijkgevuuld programma. De eerste twee weken vinden er dagelijks één of meer ‘events’ (demonstratie, lezing, workshop) plaats. De periode erna komt de nadruk meer te liggen op het tonen van grafische uitingen, met wekelijks een ‘event’. Grafische werken worden geëxposeerd en er wordt een winkel ingericht. Kunstenaars uit binnen- en buitenland zullen gedurende de gehele manifestatie kunst maken: een aantal persen van het GAA wordt tijdelijk verhuisd naar de Grote Kerk. Er wordt verbinding gezocht met andere technieken, zoals het 3-d printen (in samenwerking met de Kaasfabriek).

Tijdens de manifestatie organiseert Drukwerk in de Marge samen met het Grafisch Atelier Alkmaar op zaterdag 18 juli een Margemarkt. We nodigen contribuanten van Drukwerk in de Marge van harte uit om deel te nemen.

Deelname is gratis, net als de toegang tot de Margemarkt. Voor tafels en stoelen wordt gezorgd; u hoeft behalve uw eigen drukwerk alleen iets mee te nemen om uw tafel aan te kleden.

De Grote Kerk in Alkmaar is tijdens de zomermaanden gratis toegankelijk en wordt dan druk bezocht: jaarlijks door zo'n 70.000 bezoekers. De Margemarkt in Alkmaar is een mooie kans om die bezoekers te tonen wat u maakt, en hopelijk ook wat te verkopen.

Wilt u deelnemen aan de markt op 18 juli, geef dat dan door via beurs@drukwerkindemarge.org, of door een kaartje te sturen naar Drukwerk in de Marge, p/a Herengracht 51, 1015 BC Amsterdam.

Nadere details over deelname krijgt u daarna toegestuurd.

Lustrumproject 40+

De belangstelling voor het 40+ project was overweldigend: maar liefst 97 drukkers hebben zich gemeld! De inschrijving is inmiddels gesloten en het maximum aantal deelnemers bereikt. Drukkers die op de een of andere manier niet meer beschikken over het overzicht van de specificaties waaraan hun bijdrage moeten voldoen kunnen dit laten weten aan Carolien ten Oever (boktor@xs4all.nl) of Kees Thomassen (uitvreter@harkelhoeve.nl), de gegevens zullen dan zo snel mogelijk per mail worden verstuurd.

Tiele-dag in kader van 40-jarig bestaan DidM

Op 24 april vindt jaarlijkse Tiele-dag plaats, met als thema 'Drukkers in de Marge'. De middag wordt georganiseerd door de dr. P.A. Tiele-Stichting, in samenwerking met Drukwerk in de Marge en het Grafisch Werkcentrum Amsterdam (GWA). Naast de uitreiking van de prijs voor de beste scriptie op het gebied van de boekwetenschap, zullen Kees Thomassen (de Uitvreter), Martin Veltman (GWA) en ondergetekende een praatje houden.

Kees Thomassen zal ingaan op de vele drukprojecten die onder de noemer van onze stichting het licht hebben gezien. Martin Veltman spreekt de aanwezigen namens het GWA toe en zal iets meer vertellen over de werkzaamheden van het werkcentrum. Uw voorzitter ten slotte zal kort ingaan op de ontwikkeling van onze stichting, en een (positieve!) blik werpen op de toekomst. Na afloop van de presentaties krijgen de bezoekers de ruimte zelf met de drukpersen van het GWA aan de slag te gaan. Al met al een leuke gelegenheid om onze stichting bij een breed boekwetenschappelijk publiek onder de aandacht te brengen.

De contribuanten van Drukwerk in de Marge zijn uiteraard ook van harte welkom op de Tiele-dag. Opgeven kan tot 21 april via

stichting.nl. Doe dat op tijd, het aantal plaatsen is beperkt. De lezingen starten om 13.30 uur, om 15.30 uur wordt afgesloten met een borrel. Het adres van het GWA: Molukkenstraat 200, Amsterdam.

3

Roosje Keijser

Bij het omslag

Met een aanloop...

Zoals wel vaker kwam het op als poepen, een met veel enthousiasme gevuld idee. Ik wil wel eens de omslag drukken. Een uitdaging mijzelf opgelegd, daar ik nog helemaal geen ervaring heb met een voor mijn doen grote oplage van 700 in 2 drukgangen. Van Sander Pinkse de benodigde info gekregen en dus met Alex Barbaix, coördinator m.b.t. de omslag, afgesproken.

Twee kinken in de kabel zorgden helaas voor 2 nummers vertraging. Mijn oorspronkelijk ontwerp, te drukken op offset-inschieters waarbij ik niet van te voren zou weten wat er op zou staan (leek mij spannend) bleek niet haalbaar binnen een vooraf bepaalde tijd. De toezegging en enthousiaste medewerking was er bij de drukkerij waar ik om de inschiet had gevraagd; echter moet het dan wel net uitkomen dat er iets geschikt (lees: juiste gewicht, anoniem, juiste looprichting) voorbij komt. Dat kwam maar niet...

Tijd om mijn idee aan te passen. Echter nu het volgende: het werd winter, dus koud, in mijn geval te koud om te drukken in mijn garage-atelier.

Zoals ik wel vaker doe donderdag even naar Westzaan Lettergieten. Leuk en leerzaam. Alex, aldaar druk-doende: 'Ha, die Rudi, hoe zit het nou met je

omslag?’ Na mijn uitleg van een te koud atelier bood Alex zijn hulp aan. Geweldig.

En zo belandde ik in het Alexclusieve drukkersparadijs Pastei waar ik gebruik mocht maken van de prachtige Grafix proefpers, het kundige eagle-eye van Alex en de inspirerende gezelligheid van zijn atelier. De

omslag in twee en een halve dag van niks naar klaar, moooooi.

'Ik maak in principe iets leuk voor mezelf...'

Zoals je ziet een gestileerde letterkast, gevuld met de benodigde letters om Drukwerk in de Marge te maken en met op de achterkant de opdracht/handleiding.

De gebruikte inkt drukt een beetje vlekkerig, parelt iets. Een kado'tje wat ik mooi vind. Dit geeft het gedrukte net even een 'materiële' uitstraling.

Blij dat het alweer lente is en ik weer thuis kan drukken wil ik graag Alex bedanken voor zijn gastvrijheid.

*Rudi Oostermeijer,
drukwerkzonderwerkdruk*

De magie van margedrukken

Op dinsdag 1 september 2015 zal de vierentwintigste Bert van Selm-lezing worden gehouden door Gerard Post van der Molen, onder de titel: 'De magie van margedrukken'.

Drukken en uitgeven buiten de reguliere kaders is een praktijk die al in de vijftiende eeuw ontstond. In Nederland werden die mogelijkheden echter vanaf 1914 tot 1983 actief verhinderd door het toenmalige kartel van de grafische industrie. Desondanks wisten de margedrukkers zich vanaf 1975 succesvol te verenigen in de Stichting Drukwerk in de Marge. Aan de hand van recent gevonden archiefmateriaal worden in deze lezing verleden en heden van het margedrukken onderzocht. Voor de toekomst worden ter verrijking én behoud van het margedrukken kansen en mogelijkheden van digitale technieken verkend.

Alumni van de opleiding Nederlands, studenten, docenten, vakgenoten en belangstellenden – onder wie dit keer in het bijzonder de contri-

buanten van Stichting Drukwerk in de Marge, die in 2015 haar veertigjarig bestaan herdenkt – worden van harte uitgenodigd deze lezing bij te wonen.

De lezing vindt plaats in zaal 011 van het Lipsiusgebouw, Cleveringa-plaats 1, van het Witte Singel/Doelencomplex te Leiden en begint om 16.15 uur. Aansluitend wordt een drankje geschonken. De toegang is vrij, maar u dient vroegtijdig een plaats te reserveren door een e-mail te sturen naar r.a.m.honings@hum.leidenuniv.nl. Aanvragen worden in volgorde van binnenkomst in behandeling genomen.

Voor nadere informatie: secretariaat van de opleiding Nederlandse Taal en Cultuur, tel. 071 5272604, of www.bertvanselmlezing.leidenuniv.nl

Veertig jaar Drukwerk in de Marge: 1985–1995

In de vier nieuwsbrieven van dit jubileumjaar wordt teruggeblikt. De redactie heeft vier mensen gevraagd een persoonlijk verhaal te schrijven over een van de vier afgelopen decennia. In deze tweede aflevering haalt Jan de Jong herinneringen op aan de jaren 1985 tot 1995.

Groeten uit de Schippersstraat

Elze ter Harkel pleitte op de laatste jaarvergadering in Leiden voor het herinvoeren van het maken van de groepsfoto, zoals vroeger gebruikelijk was. De groepsfoto's waar Elze over sprak, werden bij ons op de gracht (de Binnenkant) en in de straat (de Schippersstraat) gemaakt. Na afloop van de Margemarkt in de Koningszaal van Artis, als de leden samenkwamen om het glas te heffen bij Uitgeverij De Buitenkant. De Margemarkten in Artis waren mooie bijeenkomsten. Er waren rond de dertig, veertig standhouders. Veel margedrukkers en uitgevers zagen elkaar maar zelden en dit was de gelegenheid om bij te praten en elkaars werk te bekijken. Naar mijn idee was het altijd warm en scheen de zon in de Koningsszaal. Dan gingen 's middags de gordijnen dicht, waardoor het nog intiemere bijeenkomsten werden.

Het kan dan ook geen toeval zijn dat de redactie van de Nieuwsbrief mij vroeg een stukje te schrijven over de stichting want – alhoewel wij geen margedrukkers of -zeters zijn, maar een marge-uitgeverij – jarenlang hebben wij deze groepsfoto's gedrukt, die als prentbriefkaart dan later bij

het Bulletin gevoegd werden. Ik heb een aantal van deze kaarten uit het archief gelicht als geheugensteun. Aan deze samenkomsten in de Schipersstraat bewaar ik goede herinneringen. De gesprekken uit de Koningszaal gingen onder het genot van een glaasje, hier gewoon verder: er was altijd volop gespreksstof en uitwisseling van ideeën en overleg over technische zaken en er werd heel veel gelachen.

In ons archief blijken nog twee prentbriefkaarten te zitten die nooit verzonden zijn. U vindt ze in deze Nieuwsbrief.

De vroegste foto is uit 1993 met de voorzijde 'Groeten uit het Witsenhuis' en op de achterzijde 'Gezellig samenzijn op zaterdag 8 mei 1993 ten huize van Anneke Brassinga en Peter Yvon de Vries in het Witsenhuis, ter gelegenheid van de Margemarkt.'

Ja, dat is waar ook: toen Anneke en Peter Yvon nog in het Witsenhuis woonden, was de afterparty altijd bij hen. Ik herinner me die samenkomsten als echte feesten, kleine bacchanalen. Heel veel mensen in een te kleine ruimte.

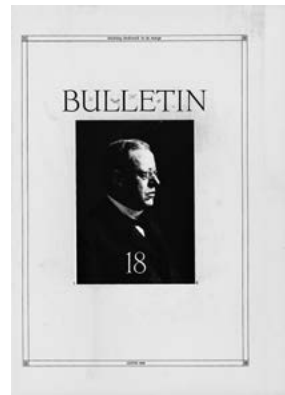
Je kon er als standhouder trouwens niet zomaar naartoe, je moest gevraagd worden. Aan het einde van een Margemarkt kwam er dan een bestuurslid naar je toe en dan werd je uitgenodigd, of niet.

Ik weet niet meer wanneer wij 'huisdrukker' van de stichting werden. Ik denk vanaf het moment dat de toenmalige drukker Wim Schroot met pensioen ging. Hoe dan ook, op een gegeven moment drukten wij het Bulletin. Het vroegste exemplaar dat ik kon vinden is Bulletin 17, lente 1989, waarvoor Alex Barbaix het omslag maakte. Het Bulletin verscheen onregelmatig, was 40 à 50 pagina's A4 dik en ingenaaid. Ook toen al stond

het vol lezenswaardige artikelen van o.a. Sjaak Hubregtse, Frans A. Jansen, Mathieu Lommen, Marja Keijser en Johannes Offerhaus, interviews met margedrukkers door Gerrit Jan de Rook en bijdragen van de onvolprezen Huib van Krimpen.

Dat het drukken (nog) niet altijd even goed ging, zag ik toen ik de diverse exemplaren doorbladerde: twee exemplaren hadden blanco pagina's (dubbele vellen dus).

Net als nu nog steeds bij de Nieuwsbrief, werden de omslagen ontworpen door telkens een andere margedrukker zoals Alex Barbaix, Gerard Post van der Molen, Hans van Eijk en Frans de Jong. Het drukken van het omslag van Frans herinner ik me het best. Hij was niet tevreden over zijn ontwerp en heeft met een watje met zuur direct op de plaat vormen gemaakt, waarna wij met fluorinkt drukten. Dit is een van mijn favoriete omslagen.

Bulletins 17 (1989) tot en met 20 (1992)

Het verzorgen van het binnenwerk was lange tijd in handen van Huib van Krimpen. Het werd naar zijn aanwijzingen gezet door Lan-Ying Chang op de Itek en in lange stroken uitgedraaid, waarna Huib begon te knippen en plakken. Dat ervoeren wij als zeer gezellige en leerzame dagen, want Huib deed dit niet in stilte, maar vertelde overal bij waarom hij het zus of zo wilde hebben.

Toen wij met de uitgeverij begonnen, hielp Huib ons met het schrijven van teksten voor onze fondslijst en verzorgde de vertaling van werken die wij in het Nederlands wilden uitgeven, zoals van Stanley Morison, Eric Gill en Jan Tschichold. Ik kan wel zeggen dat hij aan de wieg van Uitgeverij de Buitenkant heeft gestaan. Dagen zat hij met Lan-Ying achter de zetmachine om een titelpagina te maken, waarbij hij met eindeloos geduld sprak over het belang van een bepaalde letter, interlinie en vooral spatiëring. Gezette woorden werden in losse letters geknipt en weer vastgeplakt op een wit vel papier, om verschillende versies te vergelijken.

Niet alleen voor de uitgeverij, ook voor de Stichting heeft Huib veel betekend. Hij was de tweede voorzitter van de stichting en zat in de redactie van de Nieuwsbrief.

Jarenlang ging hij samen met Nol Sanders naar de Buchmesse in Frankfurt om werk van margedrukkers en de stichting te promoten.

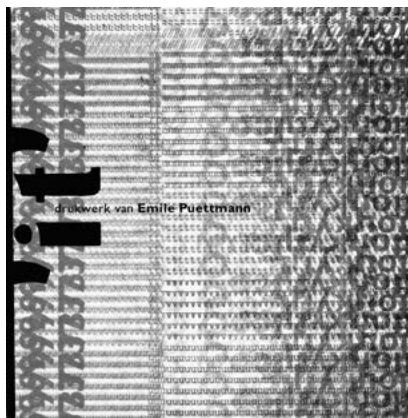
Van links naar rechts: Huib van Krimpen, Karina Meister, Bram de Does

‘Bescheiden en erudiet’ noemde Gerrit Jan de Rook hem. Huib was meer dan dat. Hij was niet alleen zelf margedrukker met zijn Blauwe Maandag Pers, hij was aimabel, vol humor en een echte leermeester. Wij hebben veel aan Huib te danken.

Een andere verworvenheid van de stichting is Minotaurus Boekwinkel, die in september 1988 zijn deuren opende, en waar Nol Sanders vanaf het begin de scepter zwaait. Naast boeken over boeken, typografie en boekbinden, worden er de uitgaves van de margedrukkers verkocht. Minotaurus was ook de locatie voor memorabele exposities van o.a. Doortje de Vries (Eikeldoorpers), Jan Keijser (Avalon Pers) en van Eric van de Wal.

Nu, na vijftieng jaar, is Nol bezig de boekwinkel over te dragen.

Uitgeverij De Buitenkant is ook nog op een andere manier betrokken bij de Stichting. Zo gaven wij in 1991 ‘it’ uit, de catalogus die hoorde bij de tentoonstelling van Emile Puettman in Museum Meermanno waar Johannes Offerhaus directeur was. Het is nog steeds een van de mooiste boeken uit ons fonds. In 1993 gevolgd door *Schilderen met de Drukpers*, de catalogus bij de tentoonstelling van Frans de Jong, in 1999 de catalogus *Het zegel van de libel* van Ger Kleis en onlangs, samen met André Swerts, *De laatste loodjes*, over de laatste uitgaven en werken van Ger Kleis.

Ter afsluiting van deze tekst wil ik graag een lans breken voor alle kleine drukkers, kopieerders en stencilaars.

Gerrit Jan de Rook zegt het te betreuren dat er binnen de Stichting geen plaats meer is voor stencilaars, marginale uitgevers, klein-offsetters en kopieerders.

Ik sluit me hier graag bij aan. Ook wat mij betreft kan iedereen, ongeacht techniek of vorm, meedoen. Als het margedrukken maar doorgaat en er ruimte blijft voor experiment en nieuwe vormen van drukwerk.

Jan de Jong

Elk jaar een goed jaar, elke dag een mooie dag

Het was bij mijn oude werkgever tegen het einde van het jaar altijd vaste prik: de stroom nieuwe jaarkalenders van bedrijven waarmee we zakelijke relaties onderhielden. Soms wel zes verschillende en allemaal even lelijk, kleurloos en fantasieloos. Reclamemateriaal waar eigenlijk niemand op zat te wachten.

Ik heb me er toen wel eens over verbaasd dat zelfs de kalender van onze huisdrukkerij/uitgeverij, jaar in jaar uit, zo lelijk was dat niemand er belangstelling voor had. Juist van een bedrijf in de grafische industrie zou je meer verwachten dan de dagen van de maand in bloedeloze typografie, bekroond met foto's van berglandschapjes in de Alpen. Om over de lelijke kleurendruk en papierkeuze maar te zwijgen.

Kun je een papieren kalender eigenlijk wel zo maken dat hij zijn houdbaarheidsdatum en gebruikswaarde overstijgt? Ja, dat kan en het bewijs is onlangs in mijn bibliotheek gearriveerd. De titel luidt:

tijd
 <<>>
 BEELD
 <<>>
 tijd

31 kalenders
 1978–2008

Het is een samenwerkingsproject van de Apeldoornse Eikeldoorders en De Althaea Pers uit Den Haag, waarbij de eerste de oorspronkelijke kalenders heeft gemaakt en de tweede mede zorgde voor de fraaie facsimile uitgave (plus inleiding en bibliografie). De oplage is beperkt tot 50 exemplaren, ingedeeld in een A en B serie (mijn exemplaar: B 10).

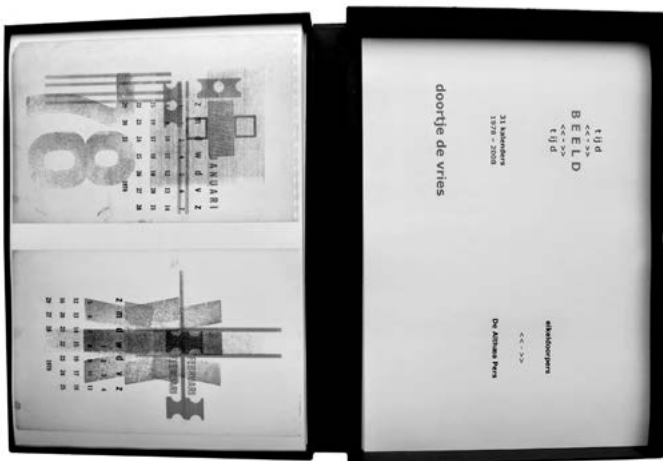
Ik ben een notoir liefhebber van fraai margedrukwerk, vooral als het gaat om (grote) samenwerkingsprojecten zoals dit. Overigens heb ik van Jos Swiers en zijn De Althaea Pers wel meer. Ik mag trots zijn op mijn bescheiden Althaea collectie want van deze Nederlandse private press komt vrijwel nooit iets in de verkoop. Voor alle jaloerse medebibliofielen en liefhebbers van fraai margedrukwerk heb ik daarom goed nieuws, deze uitgave is te koop! Op de website van Doortje de Vries c.q. De Eikeldoorders is daarover meer informatie te vinden.

Alles aan mijn nieuwe aanwinst is eigenlijk groot en groots. De doos (31 bij 44 cm.), het aantal kalenders (31), de tijd die verstreek sinds de verschijning van de eerste (31 jaar) en natuurlijk het project om ze in fac-

simile uit te geven (2 jaar). Er is echter nog iets unieks aan deze uitgave en daarover schrijft Jos in zijn inleiding het volgende:

Een andere vraag is echter interessanter: bestaat de mogelijkheid dat we wereldwijd een serie jaarkalenders aantreffen met een looptijd van 31 jaar, waarvan het calendarium met de hand in grootcorps is gezet, de prenten, variërend van 6 tot 12 stuks per jaar, ambachtelijk zijn gemaakt en integraal onderdeel van de kalender vormen en dit alles door steeds dezelfde persoon is bedacht en in eigen atelier met de hand in meerkleuren is afgedrukt op groot formaat papier in oplagen variërend van 25 tot 60 exemplaren? Die mogelijkheid is helaas niet uit te sluiten; we weten het gewoon niet. Maar met een simpele kansberekening zouden we wel eens heel dicht in de buurt van een unieke prestatie kunnen komen. Reeksen kalenders zijn er door de eeuwen heen in een groot aantal vervaardigd. Kunstenaarsprenten bij kalenders – naar het schijnt een vooral Nederlands verschijnsel – zijn ook bekend. Maar alles van slechts één kunstenaar en geheel in eigen beheer ontworpen en met de hand uitgevoerd, dat is in deze uitzonderlijke combinatie vrijwel zeker niet eerder vertoond.

De kalenders zijn smaakvol ontworpen en geven mij een blij gevoel. Het is leuk om de groei en ontwikkeling die een margedrukker in drie decennia doormaakt zo visueel te zien. Het zijn weliswaar facsimile's, maar dankzij de uitvoerige bibliografie kan ik van elke kalender precies zien wat de oplage was, het type pers, de papiersoort, het lettertype, de druktechniek, de gebruikte kleur en binding, plus alle aanvullende bijzonderheden.

De variatie in onderwerp en thematiek is breed, dus is er voor elk wat wils. De kalender van 1982 bijvoorbeeld had het Neuzen-Gilde tot thema, wat mij als bezitter van een bescheiden ‘neuzenbibliotheek’ natuurlijk zeer aanspreekt. De Turkenkalender van de befaamde Hendrik Nicolaas Werkman (1882–1945) was het thema van de kalender in 2000. Ik noem deze speciaal, omdat ik een liefhebber ben van Werkman, net als Doortje de Vries, vermoed ik. Een aantal van haar kalenders (zoals die van 1984 en 2007) doen mij sterk aan zijn drukken denken.

Als bibliotheekhouder ik al mijn bijzondere drukwerk, waaronder deze nieuwe aanwinst, in mijn gesloten kast maar met behulp van een wissellijst kan ik er ook voor kiezen de komende 31 jaar telkens een andere fraaie kalender op te hangen. Voor beide valt wat te zeggen en ik ben er nog niet uit; geheim genot of zichtbaar elk jaar een goed jaar en elke dag een mooie dag.

Perkamentus
(perkamentus.blogspot.nl)

Uniek, weer een drukpers op windkracht

Het kan uniek worden genoemd wat in het voorjaar in oliemolen Het Pink gaat plaatsvinden. Een Heidelberger degelpers wordt aangesloten op het aandrijvingsmechanisme van de molen. De wind zet vervolgens de pers

in werking zodat er mooi drukwerk afgeleverd kan worden. De reden deze oude techniek nieuw leven in te blazen is dat Het Pink in de Tweede Wereldoorlog ook dienst deed als drukwerkmolen. En dit jaar is het 70 jaar geleden dat Nederland de bevrijding vierde en is de Vereniging de Zaanse Molen 90 jaar oud. Om die reden is er voor kinderen ook een speciale kindertentoonstelling opgezet in het Molenmuseum: ‘Kind in 1945’.

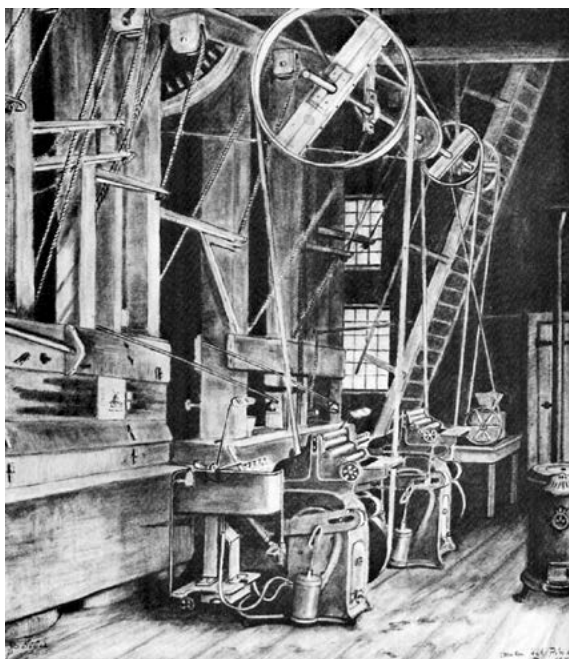
De unieke gebeurtenis is een samenwerking van Vereniging de Zaanse Molen, de molenploeg van Het Pink, met de Saense Drukkerij en Stichting Lettergieten Westzaan. Het

Pink is in de weekenden open voor deze demonstratie op de HDA-pers. Natuurlijk op voorwaarde dat er genoeg wind staat, of niet te veel.

In de hongerwinter van 1944/45 werden twee drukpersen, de Heidelberger degelpersen van de Zaanlandse Stoomdrukkerij, per dekschuit afgeleverd bij oliemolen Het Pink in Koog aan de Zaan. De molen was niet actief tijdens deze wintermaanden. Vanaf het grote wentelwiel werd met riemen de Heidelberger aangedreven. Aanvankelijk wat onregelmatig, maar spoedig boven verwachting. De persen liepen zelfs sneller dan zij ooit in de drukkerij hadden gelopen, dankzij de windkracht. De persen werden verlicht door fietslampen via twee fietsdynamos, die op hun beurt weer aangedreven werden door de drukpersen.

Op 14 oktober 1944 werd een met de hand gezette pagina van het weekblad *Handelsbelangen* in een oplage van 5000 stuks gedrukt in een tijd van drie uur. Daarna werden regelmatig etensbonnen gedrukt, waaronder de tekst 'Gedrukt met windkracht in de oliemolen Het Pink. Vertraagd wegens windstilte'. Wat volgde waren kalenders en agenda's. De laatste week voor de bevrijding is er veel werk van de persen gekomen; een waardig slot van de Pink-drukkerij. Op 3 mei vlogen voedselviegtuigen over, terwijl op 4 mei 1945 nog bonnen werden gedrukt. Op 27 juni was het afgelopen met de drukkerij en ging de molen weer olie persen, tot op de dag van vandaag. De toenmalige molenaar E. Smit heeft deze periode nauwkeurig beschreven met aandacht voor technische details, waardoor een originele Heidelberger nu weer kan drukken als tijdens de hongerwinter.

Vrijwilligers van Saense Druckerije en Stichting Lettergieten Westzaan, onder leiding van Luuk de Jong, zijn alle weekenden actief in Het Pink. Natuurlijk ondersteund door de molenploeg van deze oliemolen met molenaar André Koopal, die ervoor zorgt dat de windkracht wordt omgezet in drukkracht. Op Zansch Bord,

Tekening van Barend Sibie

het papier dat papiermolen De Schoolmeester scheidt, wordt een passe-partout gedrukt. De afbeelding zal een prachtige tekening zijn van de Zaanse kunstenaar Hinne Terpstra. Deze is te koop in de molen.

Oliemolen Het Pink is in de periode tussen 21 maart en 9 mei (Molendag) in het weekend open tussen 11.00 en 16.00 uur. Of er daadwerkelijk gedrukt gaat worden hangt van de wind af, maar wordt met moderne middelen gecommuniceerd via de facebooksite van Vereniging de Zaanse Molen (www.facebook.com/molenhetpink).

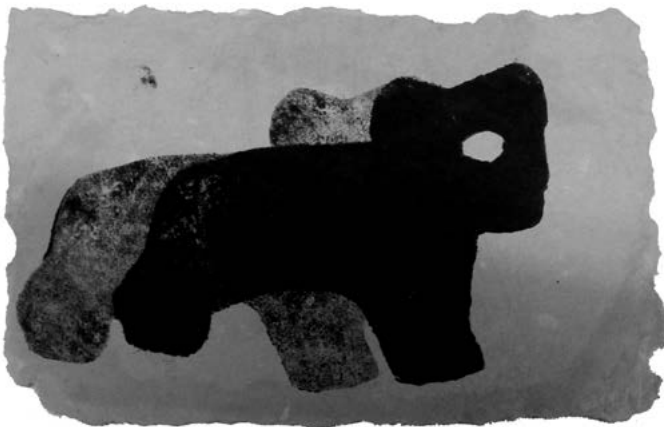
Er wordt aan de deur van de molen aan de Pinkstraat in Koog aan de Zaan een toegangsprijs gevraagd van € 4 euro, kinderen € 2 of een gezinskaart voor € 10.

Luuk de Jong

Les geven op basisschool de Pionier/Duinroos

Basisschool de Pionier/Duinroos heeft een nieuwe manier van lesgeven bedacht: 'Het Leerplein'. School-breed is er een thema vastgesteld en er zijn externe docenten gevraagd om rond dit thema les te geven, met vooral veel doe-lessen. Het Leerplein is gericht op de kinderen die graag praktisch bezig zijn, en welk kind is dat nu niet?!

Gien en ik, wij zijn drukkersmaatjes, zijn gevraagd om op school iets te doen met letters. Een leuke uitdaging die we graag zijn aangegaan. Drie lessen van 1,5 uur, die we naar eigen inzicht in mogen vullen. Het thema voor het Leerplein is Festival. De kinderen kunnen kiezen uit o.a. drama,

toneel, techniek, dans, posters maken en de uitnodiging/flyer. Wij gaan met de kinderen de uitnodiging/flyer maken.

In de eerste les gaan we zelf van pulp papier maken met behulp van (speciaal)papier, water, een blender, een 'raampje' en een magnetron. Alles wordt uitgelegd en de kinderen gaan met het materiaal aan de slag. Het kleur geven aan het papier, het versieren, het geklieder... het wordt met veel enthousiasme gedaan. Aan het einde van de les wordt er geroepen: 'Nee, hè! Is het nu al tijd?'

In de tweede les gaan we de uitnodigingen versieren en zo geven de kinderen een 'personal touch' aan hun uitnodiging. De eerste mogelijkheid is om met diverse stempels met vormen, letters, cijfers en kleuren te werken. De kinderen vinden het echter véél leuker om met vinyl aan de slag te gaan, om bijvoorbeeld een mooi figuur te maken. Alle kinderen hebben een eigen MDF-blokje op maat van de flyer/uitnodiging gekregen. Dit past precies in ons tafel-proefpersje. Daarnaast hebben ze een schaar en een stuk vinyl.

Na de uitleg gaan de kinderen aan de slag. Ze kijken bij de voorbeelden, maar bedenken zelf ook prachtige vormen. Heel creatief. Met dubbelzijdige tape plakken ze hun 'vinyl-creatie' op het MDF-blokje; dit is dan precies op hoogte. Inkten en dan op de pers plaatsen. 'Oeh! Juf! ... Dat is wel zwaar en hard trekken!'

Dan de grote verrassing als ze hun papier van de pers halen, trots tonen zij het eindresultaat aan de andere kinderen. Nog gemotiveerder gaan ze aan de slag voor een volgende afbeelding. De stempels (ook hoogdruk) blijven nog even links liggen. Een jongen weet de combinatie te vinden, een afbeelding van een griezelig spookje met daarbij gestempeld BOE! Wij zijn ook super enthousiast.

De derde les, de pers komt weer mee. De kinderen mogen deze keer hun naam zetten met behulp van de zethaak en drukken op de pers. Ook gaan ze een enveloppe maken waar hun uitnodiging/flyer uiteindelijk in kan. Na een korte inleiding over spiegelschrift en de geschiedenis van de boekdrukkunst gaan de kinderen weer enthousiast aan de slag.

Het ene kind helpt het andere, er heerst een gezellige geconcentreerde sfeer. Gien en ik hebben het druk. Aanwijzingen geven hoe een enveloppe gemaakt wordt met 'mal', schaar en lijm. De zettters hebben ook ondersteuning nodig. Na hun naam in spiegelschrift geschre-

ven te hebben is het nu zoeken naar de letters van je naam.

Door de opwindning wordt er niet altijd op het 'kastschema' gekeken. Uiteindelijk komt het bij iedereen goed. We maken een proefdrukje. In de al eerder gezette tekst wisselen we steeds de namen, vullen alles op, laten de kinderen inkten en uiteindelijk afdrukken. Een wonder!

Hun eigen uitnodiging met hun eigen naam er op, in hun zelfgemaakte enveloppe. En weer klinkt het: 'Hè juf, nee hè! Is het nu al tijd?'

Gien van Egmond en Ingrid Rombouts

Agenda

Workshop Portret in linoleumsnede

Maak een zelfportret of portret van geliefde, kind, een ander of je huisdier uit 1 plaat linoleum, op basis van meegenomen foto(kopie) of tekening. We gaan aan het werk met de eliminatie-techniek.

Datum: zondag 26 april van 10 tot 17 uur

Maximaal 9 deelnemers. Ervaring is niet noodzakelijk.

Docent: Carola Rombouts

Kosten: € 90, incl. materiaal, koffie/thee/hete soep

Locatie: Loods 6, KNSM laan 225, Amsterdam. Vanaf CS t.o. Victoria-hotel bus 48. Of tram 10. Beiden halte Azartplein. Op zondag gratis parkeren!

Meld je aan via info@grafiekdrukkerij.nl of 06 1556 8008.

Main d'œuvre – 20 jaar Ergo Pers

In 2015 bestaat Ergo Pers 20 jaar. Twee tentoonstellingen, in het Roger Raveelmuseum en het Gemeentemuseum Den Haag zullen twee decennia Ergo Pers in beeld brengen.

De tentoonstelling in het Roger Raveelmuseum focust op enkele kunstenaars uit het fonds van Ergo Pers. De boeken zijn de leidraad waarlangs het werk van Armando, Mario De Brabandere, Roger Raveel, Lucassen, Jürgen Partenheimer, Constant, Ronald Noorman, Hanns Schimansky, Philippe Vandenberg en enkele anderen met elkaar verbonden wordt. Van elk van deze kunstenaars worden een of meer grote werken getoond, een tekening en een grafisch werk. En een kunstenaarsboek dat bij Ergo Pers verscheen.

De tentoonstelling opent en sluit met een werk van Armando. Twee krachtige schilderijen die als twee boekensteunen 20 jaar boeken maken omvatten.

De tentoonstelling loopt in het Roger Raveelmuseum van 22 maart tot 14 juni en in het Gemeentemuseum Den Haag van 3 oktober tot 3 januari 2016.

Meer informatie op www.ergopers.be/maindoeuvre.htm

Nieuw verschenen

Falstaff & Fakir

Falstaff & Fakirs kopermaandagprent, een lino-snede met vers door Bertie van der Meij, tekst met de hand gezet uit de Folio. Het is een in drieën gevouwen kaart, uitgevouwen meet hij ca. 29 cm x 18 cm. Gedrukt op mijn Korrex Stuttgart.

De titel op de voorkant van de kaart is gezet uit een mij onbekende (en hier en daar wat sleetse) letter. De oplage is 38 exemplaren. Een deel van de oplage is te koop.

Bertie van der Meij, *Huisgenoot en vreemdeling*, 2015. Formaat: 28 x 18 cm. Driedelig vouwblad. Oplage: 38. € 7

Falstaff & Fakir, Muurhuizen 47A, 3811 ED Amersfoort, ff@falstaff-fakir.nl

Carbolineum Pers

Bibliografie van de bibliofiele uitgaven van Renaat Bosschaert

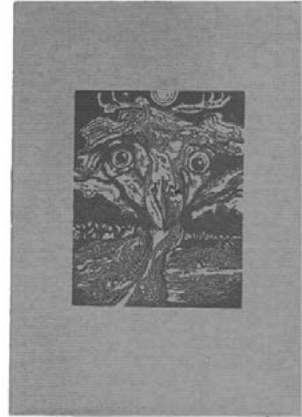
De Brugse graficus Renaat Bosschaert (1938–2007) drukte tussen 1973 en 2003 37 bibliofiele uitgaven op zijn handpers, steeds verlucht met zijn

eigen grafiek. Peter Simoens heeft hiervan nu een gedetailleerde bibliografie opgesteld. Die is zopas verschenen in 60 genummerde exemplaren, waarvan slechts 40 in de handel, gezet met de hand en op de handpers gedrukt, en verlucht met vijf originele houtgravures van Renaat Bosschaert.

Het kleine boekje is gebonden in rood papier en zit in een kartonnen foedraaltje.

Peter Simoens, *Bibliografie van de bibliofiele uitgaven van Renaat Bosschaert*, 2015.

Formaat: 16 cm. Aantal pagina's: 58. Oplage: 60. € 40

Vergeten gedicht

Een onbekend jeugdgedicht van Gerrit Komrij uit 1964, gedrukt ter gelegenheid van de herdenking 'Het Komrijk te Antwerpen' op 28 maart 2015 en daar aan de deelnemers aangeboden.

Gerrit Komrij, *Vergeten gedicht*, 2015. Formaat: 22 cm. Aantal pagina's: 4. Oplage: 50 genummerde exemplaren. € 20 (plus € 5 verzendkosten)

Beide uitgaven zijn te bestellen bij de Carbolineum Pers: Huize Anseres, Petrus Janssensstraat 9, B-2920 Kalmthout, België, www.carbolineumpers.be

Katarina Rudebeck

Zee/Luister

*And then the man whom Sorrow named his friend
Cried out, Dim sea, hear my most piteous story!*

Sara Danius de nieuwe secretaris van de Zweedse Academie vertelde onlangs voor de radio dat zij als de nood hoog is en zij alle kunstgrepen al heeft geprobeerd, zoals in de buitenlucht wandelen of ademhalingsoefeningen, dan belt zij dokter Bohman in Bjärred. Dokter Bohman is een goede vriend en psychiater. 'Stoor ik', vraagt zij als hij opneemt. 'Nee hoor, ik was net aan het ...' en hij gaat uitgebreid uitleggen wat hij zo aan het doen is, vaak koken of iets wat daar mee in verband staat. Pas na een hele tijd vraagt hij, 'en hoe is het met jou'. Vroeger raakte zij geïrriteerd, want ja ze belt toch niet zomaar en hij neemt ruime tijd om over alledaagse dingen te vertellen en zij komt niet eens aan het woord. Later ontdekte zij dat juist zijn verhaal over wat hij doet en zijn gedachten daarover een hele rust

geeft, dat juist de kleine dagelijkse dingen helend zijn en zo belangrijk zijn.

Het lezen van het gedicht *The Sad Shepherd* van W.B. Yeats (1865–1939) heeft *Zee/luister* doen ontstaan. Het is zowel een boek als leporello, tweezijdig bedrukt en daardoor op meerdere manieren te beleven. Men wordt aan zijn lot overgelaten.

Katarina Rudebeck, *Zee/Luister*, 2015. Tekeningen en fotografie: Katarina Rudebeck. Formaat: 21,6 x 18,2 cm. Elf tweezijdig bedrukte bladen, Biotop 160 grs, leporello gebonden. Oplage: 10. € 95 (excl. € 4 verzendkosten)

La vita a Venezia

Tijdens mijn verblijf in Venetië voor de Biënnale passeerde ik dagelijks een kleine trattoria met naast de ingang een stoel. Op deze stoel, bedekt met een linnen servet, een zwart-witte kat. Al direct bij de eerste ontmoeting ben ik begonnen om haar te fotograferen. Het was alsof ik keek naar een vroeg Italiaans schilderij. Door het scherpe zonlicht ontstond een prachtig diffuus licht. Hoe klein ook de verandering in haar houding, steeds weer werd ik verrast door het licht en de kleuren.

Zeventien foto's zijn door mij samengebracht in dit fotoboek. Het boek bestaat uit

twee delen *la vita a Venezia* en *due anni più tardi* (twee jaar later). Door een bijzondere bindwijze zijn beide delen fysiek van elkaar gescheiden zonder dat de eenheid binnen het boek wordt verbroken.

Katarina Rudebeck, *La vita a Venezia*, 2015. Formaat: 21,3 x 18 cm. Aantal pagina's: 37. Oplage: maximaal 30 stuks, genummerd en ondertekend. € 50 (excl. € 4 verzendkosten) Beide uitgaven te bestellen via boeken.ocola@kpnmail.nl

De Vier Seizoenen

Het vouwblad toont de Typografentafel zoals dat ooit deel uitmaakte van een affiche dat opriep om een eerste bijeenkomst van het typografische gezelschap te bezoeken. Koppermaandagprent. Diverse kleuren, loden en houten letters en clichés.

Aan tafel! 2015. Formaat: 26 x 21 cm. Oplage: 40. € 7,50 (incl. verzending)

Fin de siècle pâtisserie is de geannoteerde facsimile uitgave van een notitieboekje uit 1898–1899 met de patissiererecepten met een voorwoord is van Cees Holtkamp en een nawoord van H.C. Hemker.

Hendrik Hemker maakte in 1898 en 1899 aantekeningen van de recepten die hij bereidde als leerling bij banketbakker Köttelbrink in de Amsterdamse Oude Spiegelstraat. *Fin de siècle pâtisserie* is een weergave van en toelichting op de oorspronkelijke tekst. Het geeft een kijkje in het alledaagse banketbakkerschap gedurende de bloeiperiode van het metier. Het omvat meer dan honderd recepten die een leerlingpatissier toentertijd in de vingers moest krijgen en nog altijd zeer de moeite waard zijn.

In november 2014 is een bibliofiele uitgave – 50 genummerde exemplaren, in leer gebonden – verschenen. Deze is verkrijgbaar bij de boekwinkels Xantippe, de Kookboekhandel, Minotaurus, Pantheon en Martyrium in Amsterdam en bij Van de Sande in Terneuzen.

H.C. Hemker, *Fin de siècle pâtisserie*, 2014. Formaat: 23,5 × 17 cm. Aantal pagina's: 96. Oplage: 50 exemplaren (bibliofiele editie). ISBN 978 90 820949 0 9. € 65 (bibliofiele editie) resp. € 17,50 (hardcover)

Studio 3005

Aan het begin van de Eerste Wereldoorlog schreef Guillaume Apollinaire, soms vanuit de trein naar het front, soms vanuit de loopgraven, een reeks gedichten en brieven aan zijn muze en geliefde Louise de Coligny-Châtillon.

Ter gelegenheid van de Poëzieweek 2015 vertaalde Kiki Coumans een van de mooiste liefdesgedichten (samen met een erotisch gedicht) voor Studio 3005. Marc Vleugels drukte deze op zijn naamloze proefpers uit de negentiende eeuw.

Guillaume Apollinaire, *Twee gedichten voor Lou*, 2015. 140 × 210 mm. Aantal pagina's: 8. Oplage: 48. € 20
 Studio 3005, Van 't Hoffstraat 27, 2665 JL Bleiswijk, 3005@bart.nl, www.studio3005.nl

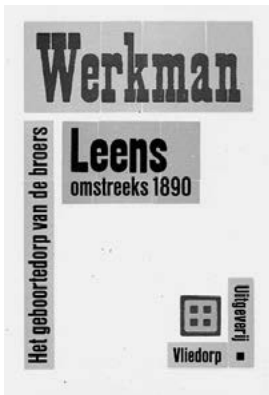
Triona Pers

Koppermaandag

Op Koppermaandag, de feestdag der drukkers, verscheen van Jan Clement een boekje met een gedicht waarvan de 16 regels over even zoveel bladzijden lopen: *Verte*

Een jongen loopt, loopt met lichte tred:
als hij een voet neerzet, veert de verte
samen met zijn haar zacht wuivend op.
(...)

Jan Clement, *Verte*, 2015. Formaat: 9,5 × 17,2 cm (oblong). Aantal pagina's: 24. Oplage: 175 exemplaren. € 3,50

Het geboortedorp van de broers Werkman

Dit boek geeft een beeld van het dorp Leens in de tijd dat Hendrik Werkman er zijn jeugd doorbracht. Speciaal aan deze uitgave zijn een tekst van jongste broer Tinus en twee foto's, die door Hendrik gemaakt werden, die niet eerder zijn gepubliceerd. Ook werd een aantal anekdotes afkomstig van streekgenoten over die tijd opgenomen.

Een twintigtal gebouwen wordt kort beschreven, o.a. het geboortehuis van de jongens. Van deze gebouwen worden oude foto's getoond.

Het binnenwerk wordt in offset gedrukt. Het omslag werd door Triona Pers met de hand vervaardigd met de techniek die door Hendrik Werkman werd beoefend.

Het geboortedorp van de broers Werkman / Leens omstreeks 1890. Formaat: 23,5 × 16 cm.

Aantal pagina's: 48. Oplage: 250. ISBN 978 94 6048 034 8. € 8

Beide uitgaven kunnen telefonisch besteld worden via 0595 577 247 of www.zolderman.nl

Korenmaat / Hof van Jan

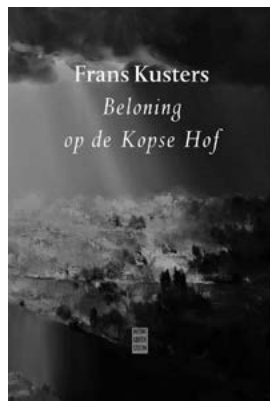
'Hij zag zijn gezicht in het glas weerspiegeld en schrok ervan: een trieste clown op jaren.'

Onlangs verscheen *Beloning op de Kopse Hof* van Frans Kusters (1949–2012). Het is de eerste uitgave van Stichting Het Milde Stelsel die zich

ten doel stelt het werk van Frans Kusters levend te houden. De stichting wil dit doen door tenminste eenmaal, maar liefst tweemaal per jaar een boekje uit te geven, de ene keer gevuld met ongepubliceerd werk van Frans Kusters, de andere keer met een reeds gepubliceerd verhaal, vergezeld van een daarop op enigerlei wijze geïnspireerd verhaal van een andere schrijver.

Deze eerste uitgave bevat een nagelaten verhaal van Frans Kusters; het volgende deeltje zal verzorgd worden door Maartje Wortel, die zal reageren op een verhaal van haar keuze.

Beloning op de Kopse Hof – het requiem voor een huwelijk – is een typisch Frans Kusters-verhaal, subtiel van inhoud en stijl. Het werd gezet uit de Spectrum van Jan van Krimpen en gedrukt onder de Korenmaat. Het omslagbeeld werd verzorgd door János Bittenbinder.

Frans Kusters, *Beloning op de Kopse Hof*, 2015. Aantal pagina's: 12.

€ 9,50

Deze uitgave is te bestellen via de webwinkel van de Hof van Jan:

www.hofvanjan.nl

In de Bonnefant

dada is niet dood!

arne rautenberg schreef het 'klanggedicht' *da du duden!* in de loop van 2014. het is nu in een boekje uitgegeven met een mini-cd, waarop de auteur de tekst voorleest (audio en mp3). de diverse stemmen en stemmingen zijn door verschillende kleuren weergegeven.

de tekst is gezet uit de letter wallau en enkelzijdig gedrukt op warabanshi in de kleuren blauw, purper, rood en zwart. het geheel is ingenaaid met een omslag in rood en zwart. de prijs is inclusief verzendkosten.

arne rautenberg, *da du duden!*, 2015. Formaat:

16,5 × 11,5 cm. Aantal pagina's: 6 (enkelzijdig).

Oplage: 50. € 20

In de Bonnefant, Pastoor Pendersstraat 21,

6262 PB Banholt, bonnefantpress@hetnet.nl

Jeanet Kingma

'Stil' is een leporello in vijf delen waarbij tekst en beeld in elkaar overvloeien. Verschillende kleurlagen zijn over elkaar gedrukt.

De totale lengte is 136 cm. Papier: You Gampi en Zaansch bord (kaft).
Techniek: zowel tekst als beeld sjabloondruk.

Meer afbeeldingen te zien op: www.bladerkant.blogspot.com

Jeanet Kingma, *Stil*, 2015. Formaat: 18,5 × 14,5 cm. Aantal pagina's: 10. Oplage: 10. € 60
Bestellen via jeanetkingma@ziggo.nl

Colofon

Deze nieuwsbrief is een uitgave van de Stichting Drukwerk in de Marge.

Voorzitter: Roosje Keijser, roosje@drukwerkindemarge.org

Secretaris: Mart van Duijn, Kastanjestraat 60, 3552 SM Utrecht,
mart@drukwerkindemarge.org

Penningmeester: Hans Dessens, hans@drukwerkindemarge.org

Overige bestuursleden: Alex Barbaix, Carolien ten Oever, Sander Pinkse

Nieuwe contribuanten/adreswijzigingen graag doorgeven aan de secretaris.

Nieuwsbrieven verschijnen vier maal per jaar, begin januari, april, juli en oktober. Kopij voor de nieuwsbrief dient uiterlijk halverwege de voorafgaande maand binnen te zijn.

Bijdragen liefst per e-mail naar nieuwsbrief@drukwerkindemarge.org, of per post naar Nieuwsbrief Stichting Drukwerk in de Marge, Herengracht 51, 1015 BC Amsterdam.

De nieuwsbrief staat onder redactie van Alex Barbaix en Sander Pinkse.